

FORSLAG TIL NYE REGLER FOR VALG – fødselshjelp til det kirkelige demokrati

Kirkerådet har i høringsdokumentets pkt 2.2 fremmet fire versjoner under overskriften Flertalls- og forholdstallsvalg. Det følgende forslaget er en videreutvikling av versjon 3 og 4.

1. Tidlig henvendelse til Kirkerådet ang en femte versjon

Ved mail av 9.3.17 til bl a rådets leder, nestleder og direktør fremmet jeg følgende forslag, på grunnlag av den versjon av høringsdokumentene som da forelå:

«Dersom det ved endelig frist foreligger kun en godkjent liste, skal valgrådet se til at det blir oppnevnt en nominasjonskomité som fremmer en kandidatliste, med kandidater som tilkjenner et annet kirkepolitisk syn enn kandidatene på den foreliggende godkjente listen, for slik å sikre at det blir minst to lister og dermed forholdstallsvalg.»

Forslaget var motivert slik (uttrykket ‘perverse effekter’ er en karakteristikk av det som vil kunne skje ved bruk av det som i høringsdokumentet kalles asymmetriske lister – en ‘ren’ partiliste, og en bred sammensatt liste – velgerne vil i realiteten kunne komme til å støtte det stikk motsatte syn av hva de ønsker å støtte; ett avsnitt er fjernet fordi det som sto der, ikke var korrekt; det er behandlet i et eget punkt 6 nedenfor):

«Dersom man legger til grunn at et helt overordnet hensyn skal være *hensynet til velgerne*, vil man kunne hevde at når det bare foreligger en enkelt liste, fremmet av en såkalt ‘nomineringsgruppe’, er det sannsynlig at alle på denne listen står for et kirkepolitisk syn som ikke alle velgerne vil være enig i.

Hvis nominasjonskomiteen pålegges å fremme en bredt sammensatt liste, slik det har vært til nå, vil man opprettholde faren for perverse effekter – velgerne kan rett og slett bli lurt. Siden man ved en slik ordning ikke kan sies å ta et overordnet hensyn til velgerne, er denne ordningen i utgangspunktet ikke god.

...

Dermed er det tvilsomt at man bør gå inn på en ordning med bredt sammensatt liste.

Pussig nok er det imidlertid slik at det, *av hensyn til velgerne*, kan være forsvarlig om nominasjonskomiteen, når det bare foreligger en enkelt liste fra en nomineringsgruppe, gis i oppdrag å fremme en liste med kandidater som står for et annet kirkepolitisk syn enn nomineringsgruppen.

Umiddelbart kan dette virke besynderlig – en nominasjonskomite oppnevnt gjennom systemet gis i oppdrag å favorisere en enkelt kirkepolitisk gruppe, eller kanskje heller motvirke

innflytelsen fra en etablert gruppe. Men alternativet er altså at velgerne i et (eller flere) bispedømmer ikke får annen valgmulighet enn å kumulere innen en liste som kan ha et kirkepolitisk grunnsyn velgeren i utgangspunktet er uenig i. Da vil man lett la være å stemme.»

2. Forslaget ble drøftet på møte 29.05.

På et møte om kirkevalg 29.05.17 i regi av Åpen folkekirke tok jeg opp forslaget på nytt – man må søke å unngå at det bare vil foreligge en liste ved valgene; det kan skje når ÅF fremmer liste i alle bispedømmer, og det er uklart om andre vil gjøre det.

Forslaget ble av andre omtalt som en sikkerhetsventil, men jeg anser det som fødselshjelp for det kirkelige demokrati; stedvis kaller jeg det en nødløsning.

Ordningen må balansere to hensyn: på den ene side ønsket om to lister, på den annen side at ordningen ikke må være slik at andre grupper lar være å engasjere seg, fordi man kan regne med at det nok kommer en annen liste.

I den videre bearbeidelse av ideene har jeg lagt til grunn at det ikke skal være noen automatikk i ordningen, men at bspdr er forpliktet til å vurdere situasjonen, og så evt gjøre noe: Jeg har tenkt at man (bispedømmeråd, evt et valgråd oppnevnt tidligere i prosessen) 1) skal vente med å gjøre noe til den varslede listen (ved førstkommende valg, liste fra ÅF) er en realitet, 2) da BARE skal være forpliktet til å drøfte den situasjon som foreligger, og 3) IKKE være forpliktet til å søke å etablere en annen liste. Hvis man velger å gjøre det, legger jeg opp til en forenklet prosess, der jeg benytter uttrykket 'listekomite' for den komite som evt kan oppnevnes – uttrykket nominasjonskomite kan da reserveres for den komite som tidlig i prosessen evt får i oppdrag å fremme en bredt sammensatt liste, slik som ved tidligere valg.

I lys av senere diskusjoner er jeg kommet til at tidspunktet for at ordningen evt kan iverksettes må være det som kan kalles 'listefristen', altså fristen for å fremme en konkret liste, og *ikke* det som kan kalles 'varsselfristen' (evt intensjonsfristen), altså fristen for å varsle at man vil stille liste (slik ÅF faktisk allerede har gjort).

Da jeg utformet forslaget, hadde jeg en forestilling om at man må ha varslet at man vil stille liste innen varsselfristen, for å kunne fremme en konkret liste ved listefristen. Jeg er kommet til at det *ikke* er nødvendig; *faktisk er det vel ønskelig at man kan fremme liste uten å ha varslet det*; det vil stimulere til demokratisk aktivitet. Dermed vil varsselfristen bare ha som formål å klarlegge hva slags valg man legger opp til - forholdstallsvalg med flere lister, eller flertallsvalg med en liste.

Som det imidlertid vil fremgå, er det *ikke gitt at valget vil forløpe som forholdstallsvalg selv om det varsles en partiliste – det kan vise seg at den ikke blir fremmet innen listefristen.*

3. Forslag

Forslaget, slik jeg har formulert det etter møtet og i lys av ovenstående, lyder slik:

"Dersom det innen fristen foreligger bare en liste, skal bispedømmerådet, i lys av sitt kjennskap til de kirkepolitiske forhold i bispedømmet, drøfte den situasjon som foreligger, og kan, på grunnlag av slike drøftinger, iverksette konsultasjoner med individer og organisasjoner, for å søke å frembringe en liste som fremtrer som et alternativ til den foreliggende. For å ivareta konsultasjonene, kan bispedømmerådet nedsette en særskilt komite som kan benevnes listekomite.

Det kreves ikke et antall underskrifter for at bispedømmerådet skal kunne godkjenne slik liste. Listen bør inneholde minst sju navn, men dette er ikke et absolutt krav.

De som står på listen, må selv foreslå hva listen skal kalles. Listen og navnet på den skal godkjennes av bspdr. Navnet skal skille seg klart fra navnet på den listen som foreligger, og skal ikke referere til bispedømmerådet.»

Jeg fremmet tidlig i prosessen følgende kommentarer, som for fullstendighets skyld inntas deler også her:

«Bspdr SKAL drøfte, men må ikke gå videre - der står de fritt, derfor KAN. ... Det ville ikke være noen ulykke om det i noen bspdr bare ble en liste, men det ville være uheldig om så var tilfelle i alle bspdr.

Tiden er vel på dette tidspunkt knapp, slik at omfattende underskriftsforpliktelser må unngås. Og listen må få et navn som ikke gir den et offisielt preg, som å være bspdr's.»

4. Analyse av prosessen, med to trinn, hvert med åtte utgangspunkter

I lys av senere diskusjoner har jeg funnet det nødvendig å tenke gjennom hvilke situasjoner som kan oppstå, i to hovedgrupper av tilfeller, nemlig at bispedømmerådet tar initiativ allerede etter 'varslefristen', versus senere, ved 'listefristen'. I begge versjoner er det lagt til grunn at det kan oppstå åtte versjoner av forløpet (kalt 'situasjoner') – jeg tror det er et helt nøyaktig tall, som matematisk følger av de muligheter som foreligger. Men her kan jeg ta feil.

Siden det er tale om en ordning som er noe forskjellig fra de som tidligere er utredet, legger jeg til grunn at resultatet av min gjennomtenkning kan være av interesse for den videre prosess, og tar den derfor med her. For enkelthets skyld legger jeg til grunn at det oppnevnes en listekomite, men det er kanskje ikke nødvendig i alle situasjoner – konsultasjonene kan vel ivaretas på annen måte.

4.1. Listekomiteen settes i arbeid ved varslefristen

Situasjon 1. Ingen fremmer varsel, valget kan gå som før, altså flertallsvalg, med nominasjonskomite som fremmer bredt sammensatt liste. Det gir knapt mening å oppnevne en

listekomite som skal fremskaffe to eller flere lister.

Sit 2. To eller flere grupper fremmer varsel, minst to leverer liste, valget går som forholdstallsvalg. For så vidt som det foreligger varsel om to lister, er innsats fra en listekomite unødvendig.

Sit 3. To eller flere fremmer varsel, ingen leverer liste, prosessen kan fortsette som 1. Siden det tross alt forelå to varsler, ville det ikke være nødvendig med innsats fra listekomiteen.

Sit 4. To eller flere fremmer varsel, bare en leverer – det foreligger et problem. Men problemet oppstår først ved listefristen – igjen, siden det forelå to varsler, ville det ikke være nødvendig med innsats fra listekomiteen.

Sit 5. Bare en gruppe fremmer varsel, men leverer ikke liste, da kan prosessen fortsette som i 1. **Siden det bare foreligger ett varsel, ville imidlertid en listekomite kunne gjøre nytte for seg.** Spørsmålet er hva man gjør når den varslede listen ikke kommer, men listekomiteen fremmer en liste – skal man da holde valg bare med denne ene listen, eller be komiteen fremskaffe enda en liste, eller ta steg for å etablere en bredt sammensatt liste? Disse problemene fremtrer som motargumenter mot at listekomiteen skal tre i funksjon allerede ved varselfristen.

Sit 6. Bare en fremmer varsel, og leverer liste. Det foreligger et problem som ikke helt er identisk med 4. I denne situasjonen ville det være **nyttig at en listekomite fremmet en liste innen listefristen.**

Sit 7. Bare en fremmer varsel, og leverer liste, men i tillegg fremmer en eller flere andre grupper liste(r) innen listefristen. I en slik situasjon ville det være **naturlig at listekomiteen kom i arbeid** (jfr sit 6), og det er knapt noen stor ulempe at det da ville foreligge minst tre lister.

Sit 8. Bare en fremmer varsel, men leverer ikke; imidlertid fremmer en annen gruppe liste, slik at det bare blir en enkelt liste, man er da i en sit som egentlig er lik sit 6. Også her ville det være **naturlig at listekomiteen kom i arbeid**; det ville resultere i to lister.

I SUM: Det foreligger altså fire situasjoner der det kan være ønskelig med en listekomite som kommer i arbeid ved varslefristen, alle har rimeligvis som utgangspunkt at det bare er fremmet ett varsel. Men i sit 7 er innsatsen egentlig unødvendig (skjønt det kunne man ikke vite), og i sit 5 oppstår det problemer. Det er sit 6 som har vært utgangspunktet for dette forslaget; sit 8 er en variant av denne. *Felles for dem alle er imidlertid at grupper som kunne tenkes å ville varsle liste, kan slippe helt av* – man vet at dersom det bare fremmes en enkelt liste innen varselfristen, vil systemet ta grep for å få fram liste nr 2, ved å oppnevne en listekomite. Dette siste er for meg et avgjørende argument mot at en listekomite skulle tre i funksjon så tidlig som ved varselfristen.

4.2. Listekomiteen settes i arbeid ved listefristen

Sit 9. Ingen har fremmet varsel, valget vil allerede være under forberedelse med en nominasjonskomite som fremmer en bredt sammensatt liste. Det gir ikke mening å skulle oppnevne en listekomite som skal fremskaffe to eller flere lister.

Sit 10. To eller flere grupper fremmer varsel, minst to leverer liste, valget går som forholdstallsvalg. Det foreligger to lister ved listefristen, og trengs ikke noen listekomite.

Sit 11. To eller flere fremmer varsel, men ingen leverer liste ved listefristen, prosessen kan fortsette som 9, ved at det oppnevnes en nominasjonskomite som skal fremme en bredt sammensatt liste; det er ikke naturlig å sette i gang arbeid med to lister, siden det har vært forsøkt av andre aktører. (Men tiden kan bli knapp; dette tilsier at varselfristen må legges i god avstand fra selve valget.)

Sit 12. To eller flere fremmer varsel, bare en leverer – det foreligger et problem, som løses ved at **listekomiteen trer i funksjon**.

Sit 13. Bare en gruppe fremmer varsel, men leverer ikke liste, da kan prosessen fortsette som i 11.

Sit 14. Bare en fremmer varsel, og leverer liste, dette er et problem som ikke helt er identisk med 12. I denne situasjonen ville det være **nyttig at en listekomite trer i funksjon**.

Sit 15. Bare en fremmer varsel, og leverer liste, i tillegg fremmer en eller flere andre grupper liste(r) innen listefristen. Det er ikke behov for noen listekomite.

Sit 16. Bare en fremmer varsel, men leverer ikke; imidlertid fremmer en annen gruppe liste, slik at det bare blir en enkelt liste, man er da i en sit som egentlig er lik sit 14. Også her ville det være **naturlig at listekomiteen kom i arbeid**; det ville resultere i to lister.

I SUM foreligger det her tre situasjoner, 12, 14 og 16, hvor det kan være gunstig med en listekomite, fordi det ellers bare ville foreligge en enkelt liste ved valget – ikke en bredt sammensatt liste, som i sit 9, 11 og 13, men en partiliste, f eks fra ÅF. (I sit 12 og 15 får man forholdstallsvalg, med noe ulik forhistorie.)

5. Prosessen sett fra aktørperspektiv – gruppe(r) som måtte overveie å stille alternativ liste

I dette avsnittet søker jeg å se valget primært fra perspektivet til aktører, som er representert i bispedømmerådet, og som overveier å stille liste når man regner det som sannsynlig at en annen gruppe, som de er uenige med, vil stille liste.

De vet da at de ikke kan være sikre på at rådet, dersom det ikke foreligger noen liste nr 2, vil iverksette min nødløsning – rådet er ikke forpliktet til å sette i gang arbeid med å få etablert en alternativ liste.

Tidlig i prosessen (innen varselfristen) vil de (eller noen av dem) derfor måtte avklare med seg selv om de ønsker gjenvalg, og hvis de ønsker det, ta steg for at det blir etablert en alternativ liste. Det er vel sannsynlig at det i en del bispedømmer vil være slik at en eller flere aktiviserer seg.

Hvis det er slik at ingen ønsker gjenvalg, er det vel sannsynlig at noen av dem likevel, fortsatt i en tidlig fase av prosessen (innen varselfristen), vil ta steg for å etablere en egen liste, for å sikre at det de står for, fortsatt skal være representert.

I begge disse tilfellene vil det også kunne være aktører *utenfor* rådet som aktiviserer seg, med sikte på å sikre gjenvalg av noen av de som sitter der, eller få inn andre med tilsvarende kirkepolitisk syn.

Sammenfattende er det altså viktig å ha i mente at den tidlige fase av prosessen (innen varselfristen) ikke foregår i et vakuum - der vil være aktører, i og utenfor rådet, som vil kunne ta steg for å sikre gjenvalg eller valg av personer med samme syn.

Dersom ingen har gjort noe innen varselfristen, vil de samme aktørene ha mulighet for å handle innen listefristen.

Det er først når ingen har gjort noe, eller har gjort noe men ikke har lykket, og listefristen har utløpt med bare en enkelt liste, at den ordning jeg har foreslått, trer i kraft.

Dersom man da, i de drøftinger rådet vil være pålagt å ha, konstaterer at noen har prøvd, men ikke har lykket med å etablere en alternativ liste, kan det meget vel bli enstemmighet om ikke å gjøre noe.

Sagt på annen måte; det er først og fremst i den nokså usannsynlige situasjon at

- ingen sittende medlemmer har aktivisert seg med sikte på å bli gjenvalgt
- disse heller ikke har vært interessert i å få valgt noen andre med samme syn
- aktører utenfor har heller ikke vært interessert i gjenvalg eller valg av andre med samme syn
- ingen har (av disse grunner) prøvd å stille liste, eller har prøvd og ikke lykket,

at det kan være naturlig å iverksette nødløsningen, etter forutgående drøfting og vedtak i rådet.

Det er lite tenkelig at det sittende mindretall da vil engasjere seg sterkt – de har enten ikke gjort noe, og/eller vet at de selv og/eller andre har forsøkt, men ikke har lykket.

Siden flertallet allerede har sin liste under utarbeidelse eller endog godkjent, vil det ikke være formelt problematisk at representanter for flertallet, eller administrasjonen, etter (flertalls)vedtak i rådet, foretar sonderinger med sikte på alternativ liste. Det har da lite for seg å sondere med det sittende mindretall – sonderinger vil primært måtte rettes til aktører utenfor rådet. I denne situasjonen vil de som sonderer, ikke sitte 'tett på' (en formulering benyttet i diskusjonen om dette) og ønske gjenvalg via den listen som nå skal søkes etablert – deres

anliggender er ivaretatt ved den liste som allerede foreligger eller er under utarbeidelse. Siden det vel ofte vil bli benyttet en listekomite, vil det dessuten etableres ytterligere avstand.

Det burde da være kurant at dersom man fant et antall kandidater, ble disse bedt om å ordne seg i en prioritert rekkefølge (eller bare alfabetisk) og gi sin liste et navn, i en rask prosess, uten valgråd og nominasjonskomite.

Det er her tale om en helt spesiell type hurtig-vin, som ikke passer i de gamle skinnsekker

6. Nærmere om asymmetri mellom lister

I min første henvendelse til Kirkerådet hadde jeg inntatt følgende formulering, som er tatt ut i sitatet i pkt 1, konteksten er faren for perverse effekter når man gir tilleggsstemmer på en bredt sammensatt liste:

«Det er ikke nødvendigvis slik – hvis det ikke fremkommer anbefalinger om hvem på listen man bør gi tilleggsstemme til, vet man faktisk ikke hva resultatet blir (en av de nødvendige betingelsene for perverse effekter er falt bort). Hvis man imidlertid får en gjentakelse av det som skjedde ved siste valg, vil den perverse effekten slå ut. Det er tvilsomt om man kan forby anbefalinger.»

Det er tatt ut i pkt 1 fordi det som står her, er feil – det er tilstrekkelig for at man kan få perverse resultater, at det foreligger en ren og en bred liste. Anbefalingsaksjoner er ikke en nødvendig betingelse, men vil forsterke effekten. En situasjon hvor en enkeltsak får stor oppmerksomhet, vil også kunne forsterke effekten, men er heller ikke noen nødvendig betingelse.

Dette kan illustreres ved at man tenker seg der foreligger en ren liste bestående bare av Venstrefolk, og en bred liste bestående av både Venstre- og Høyrefolk. Siden de fleste fra V vil benytte V-lista, vil velgere som benytter den brede lista, og kumulerer V-folk på den lista, med betydelig sannsynlighet ikke være tilstrekkelig mange, til at de kan hamle opp med H-folk som kumulerer sine H-kandidater på lista. Men ved å bruke den brede lista, bidrar de til at denne lista får flere stemmer og dermed flere mandater – ikke fra V, men fra H, et parti de ikke ønsker å støtte, altså en pervers effekt, stikk motsatt av det de ønsker å oppnå.

7. Utilbørlig unøyaktig formulering i evalueringsrapporten fra KIFO

Jeg fikk anledning til å kommentere en foreløpig versjon av rapporten fra KIFO, som på et punkt tok utgangspunkt i en diskusjon jeg hadde hatt med Anne Enger i Klassekampen. Man hadde feilaktig oppfattet dette som en diskusjon om såkalte slengere, altså kandidater som blir ført over fra en liste til en annen. Men diskusjonen dreiet seg om perverse effekter, selv om denne termen ikke ble benyttet.

I sin endelige rapport (s 33) synes man å ha oppfattet at diskusjonen dreiet seg om perverse effekter. Man skriver:

«Ved forholdstallsvalg fordeles mandatene mellom listene i henhold til oppslutning de har fått. Det er derfor riktig at ved å stemme på Nominasjonskomiteens liste så øker man listas mulighet for å få flere mandater. Det er imidlertid vanskelig å se det demokratisk problematiske med at noen velgere ikke når frem med sine kandidatpreferanser. Det er et uttrykk for at det er flere velgere som har hatt andre preferanser og gitt uttrykk for dette gjennom stemmeseddelen.»

Her er setningen 'Det er imidlertid ... ' vill-ledende, og derfor feil. Saken dreier seg nemlig om mer enn 'ikke nå fram' med sine preferanser på en liste hvor de øvrige kandidater har omtrent samme syn (som på en partiliste ved et kommunevalg, jfr ovenfor om en liste med bare V-folk); det handler om at resultatet kunne bli det stikk motsatte av det man ønsket, som følge at man har en bred liste, med både V- og H-folk, se ovenfor.

Man må etter dette se til at KIFOs formulering på dette punkt ikke får tilslutning eller status som en relevant og gyldig beskrivelse av problemet – den er utilbørlig unøyaktig hva angår det foreliggende problem, og dermed så irrelevant at den blir feil.